

ДОМІНАНТИ ТЕОРІЇ ПУБЛІЧНИХ ФІНАНСІВ У НАУКОВІЙ ШКОЛІ КНЕУ

DOMINANTS THEORY OF PUBLIC FINANCE IN THE SCIENTIFIC SCHOOL KNEU

В статті досліджується становлення та сучасний розвиток дослідження публічних фінансів у науковій школі КНЕУ. Аналізуються фактори зародження школи публічних фінансів та роботи її провідних фахівців. Значна увага приділяється проблематиці новацій у термінологічному апараті фінансової науки. Визначено доробок науковців кафедри фінансів у розвиткові концептуальних основ фінансової науки в Україні.

This article deals with formation and modern development of research of public finance in the KNEU scientific school. Factors of the birth of the public finance school and works of its leading experts are analyzed. Much attention is paid to the issue of innovation in the terminology of financial science. The achievement of scientists of the Department of Finance in the development of the conceptual basics of financial science in Ukraine is determined.

Ключові слова: фінанси, публічні фінанси, податки, бюджет, фіскальна політика, бюджетна політика, фінансова інфраструктура.

Keywords: finance, public finance, taxes, budget, fiscal policy, budget policy, financial infrastructure.

Наукове поле фінансової науки досить складне, широке й багатоаспектне, що обумовлюється розгалуженістю, як на національному, так і на глобальному рівнях, сучасної фінансової системи. Характерною ознакою сьогодення є збалансований (за призначенням, але, на жаль, не за реаліями) розвиток усіх її сфер і ланок. Навряд чи наразі є підстави визначати, що більш важливо для розвитку суспільства – збалансованість та результативність публічних фінансів, потужність та ефективність корпоративних фінансів, насиченість і розгалуженість фінансових ринків, глобальна й підтримуюча роль міжнародних фінансів? Кожна із вказаних сфер фінансів, маючи свої особливості функціонування та внутрішнього руху ресурсів, виконує відповідні, властиві саме їй, функції. При цьому всі вони

суттєво різняться за призначенням та організацією функціонування, формами і методами фінансового менеджменту. Кожна з них є вкрай важливою і незамінною для забезпечення ефективності функціонування фінансової системи у цілому. У цьому контексті про певну пріоритетність у їх розвитку не може бути і мови, оскільки основним пріоритетом є саме збалансованість, а відставання у розвитку певної сфери (наприклад, в Україні фінансових ринків) негативно позначається на дієспроможності фінансової системи у цілому.

Водночас, варто зауважити, що достатньо високий рівень розвитку усіх сфер та ланок фінансової системи є своєрідним досягненням людства в останні століття в умовах індустріального й особливо постіндустріального та інформаційного суспільства. Саме в

Валерій Опарін
д.е.н.,
професор
кафедри фінансів
Віктор Федосов
д.е.н., професор,
Заслужений
діяч науки
і техніки України
завідувач
кафедри
фінансів,
ДВНЗ «Київський
національний
економічний
університет
імені Вадима
Гетьмана»

Valerii Oparin
Dr. in Economy,
Professor
Victor Fedosov
Dr. in Economy,
Professor
SHEI «Kyiv
National
Economic
University named
after Vadym
Hetman»

ТЕОРІЯ

цей період сформувалася потужна наукова основа корпоративних фінансів, фінансового ринку та міжнародних фінансів, що засвідчило нерозривний зв'язок теорії та практики. Однак до цього тривалий час ключова й домінуюча роль у фінансовій системі належала публічним фінансам, за допомогою яких у процесі розподілу та перерозподілу частини вартості ВВП відбувається реалізація державної фінансової політики. Більш того, мало місце по суті ототожнення загального поняття «фінанси» із частковим – «публічні фінанси». Наприклад, у знаменитому, виданому на початку ХХ століття, «Енциклопедичному словнику» Ф. Брокгауза (Лейпциг) та І. Ефрона (Санкт-Петербург) фінанси пов'язуються із функціонуванням союзів публічного характеру (держави і громади), які для виконання покладених на них завдань мають потребу у коштах і, з одного боку, добувають ці кошти, а з іншого – витрачають їх на ті чи інші цілі. Відповідно, «фінансова наука (чи у просторіччі «фінанси») вивчає господарство цих союзів, тобто сукупність відносин, що виникають на ґрунті добування і витрачання союзами публічного характеру матеріальних засобів»¹.

Розвиток фінансової науки, який відображає відповідні суспільні реалії, значною мірою започаткований саме від сфери публічних фінансів. Відповідно, й наука про публічні фінанси отримала пріоритетний розвиток. Але варто зауважити, що наразі це обумовлюється не тільки і не стільки історичними чинниками, скільки їх роллю. І хоча, як зазначено вище, усі сфери фінансів є однаково важливими, публічні фінанси виділяються серед них своїми координуючими та регулюючими функціями, завдяки яким держава має відповідні важелі впливу, як на темпи і пропорції соціально-економічного розвитку, так і на функціонування інших сфер. Зокрема, встановлена система оподаткування, що визначає фінансові можливості держави, безпосередньо впливає і на корпоративні фінанси, і

на функціонування фінансових ринків, і на міжнародні грошові потоки та перелив капіталу. При цьому різнонаправленість інтересів визначає і різні наукові завдання. Так, якщо для науки про публічні фінанси ключовою проблемою є визначення засад раціоналізації податкової системи з позицій узгодження інтересів усіх суб'єктів, то для корпоративних фінансів визначальним є завдання оптимізації (а по суті, мінімізації) податкових зобов'язань на основі податкового планування.

Наука про публічні фінанси, яка має давати відповіді на питання стосовно забезпечення цілеспрямованості і результативності їх впливу на розвиток суспільства, у сучасному світі є достатньо розвиненою. Сформовані окремі наукові теорії й концепції, наприклад, теорії суспільних благ і суспільного вибору, які нині лежать в основі організації функціонування публічних фінансів. І хоча тривалий час вітчизняна фінансова наука розвивалася у викривлених реаліях заідеологізованого тоталітарного суспільства, усе ж вона теж мала певні напрацювання й творчий доробок. Належне місце в ній займає наукова школа публічних фінансів ДВНЗ «Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана», яка зародилася на зламі 60-70 років минулого століття на кафедрі фінансів.

Перш ніж перейти до висвітлення проблематики, що охоплює наукове поле даної школи, зупинимось на уточненні термінології. До цього часу у вітчизняній фінансовій науці більш уживаним є термін «державні фінанси», тоді як представники відповідного напряму західної наукової думки переважно використовують термін «публічні фінанси» (public finance). Цілком логічно виникає питання – це просто використання різних термінів відносно одного й того ж явища, чи за цим стоять відповідні сутнісні й структурні відмінності? Загалом це питання не таке просте, як може здатися на перший погляд і потребує

¹ Энциклопедический словарь. – Т. XXXVA. СПб: Акц. общ. Брокгауз-Эфрон, 1902. – С. 867.

окремого ґрунтового дослідження. Тому спробуємо у загальних рисах аргументувати використання терміну «публічні фінанси», виходячи з того, що Україна поступово інтегрується у світовий економічний та фінансовий простір.

По-перше, у історичному зрізі ця складова, як вже відмічалось, пов'язувалася із функціонуванням державного фінансового господарства, яке розглядалось через призму діяльності союзів публічного характеру, до яких відносилися державні та місцеві органи влади. Саме на цій основі були започатковані терміни «фінанси публічних союзів», а більш коротко – «публічні фінанси». Перехід до терміну «державні фінанси» в радянські часи мав реальне об'єктивне підґрунтя – практично повне одержавлення усіх сфер життя, за якого всі, і підприємства, і тим більше громадяни залежали від держави. Тобто, річ не у простій заміні термінів, а у їх реальному наповненні. Відповідно, відновлення ринкової економіки та демократизація суспільства обумовлюють і повернення до загальноприйнятого у світі термінології, що відображає сучасні реалії.

По-друге, в ідеологічному контексті використання термінів «публічні фінанси» і «державні фінанси» має різне наповнення. Термін «публічні фінанси» підкреслює належність відповідних коштів суспільству у цілому чи місцевій громаді, а не державі, як суспільному інституту. Саме на цій основі розвивався ключовий принцип їх організації – транспарентність (прозорість), що дозволяє громадянам контролювати державні структури, які розглядаються лише як уповноважені органи, яким делеговані функції управління централізованими ресурсами. Натомість, термін «державні фінанси», який набув поширення в умовах адміністративної економіки за часів соціалізму, підкреслює державну власність на ці ресурси і права на їх використання. Ні про яку транспарентність державних фінансів ніколи навіть не згадувалося.

По-третє, з міркувань необхідності повноцінної інтеграції вітчизняної фі-

нансової науки до світових наукових шкіл більш доречним є використання загальноприйнятих підходів і термінів, у т.ч. терміну «публічні фінанси». Тим більше, що саме цей термін є точнішим і дозволяє повніше розкрити сутнісні характеристики даного суспільного явища, його призначення і роль, засади й механізми функціонування та методи управління ним.

Творчі здобутки кафедри фінансів, яка є яка є провідним осередком сучасної української наукової школи публічних фінансів, є досить вагомими і визнаними як в Україні, так і за її межами. Наукові публікації викладачів, докторантів та аспірантів кафедри мають широке визнання, про що свідчать високі показники статистики та індексів цитувань. За індексом Гірша – 45 пунктів – кафедра є лідером в Україні з відповідним внеском авторів даної статті. Так, проф. Федосов В.М. в галузі науки «Фінанси» за кількістю посилань (станом на 01.10.2016 р. – 3442) посідає в Google Scholar перше місце в Україні з h-індексом - 25 пунктів, а проф. Опарін В.М. займає друге (2947 посилань, індекс Гірша – 22 пункти). Також визнаними є наукові здобутки кафедри у світовій фінансовій науці: проф. Федосов В.М. за показниками цитування у сфері «Public finance» займає 30-те місце, а проф. Опарін В.М. – 35-те місце.

Ключовими ознаками школи є два аспекти дослідження. По-перше, глибинне проникнення за допомогою методологічних підходів, заснованих на фундаментальних положеннях філософії та економічної теорії, в сутнісні характеристики ключових категорій публічних фінансів (державних доходів, державних видатків, податків, бюджету, державного кредиту, місцевих фінансів тощо), що формує надійне теоретико-методологічне підґрунтя для визначення напрямів розбудови ефективної системи управління публічними фінансами. По-друге, теоретико-прикладне дослідження проблематики розробки та реалізації фінансової політики держави, спрямованої на забезпечення макроекономічної та макрофінансо-

вої стабільності й сприяння сталому економічному зростанню. У цьому контексті усебічно досліджуються як проблеми України, так і досвід країн із розвинутою ринковою економікою, на основі чого визначаються завдання і напрями фінансової стратегії й тактики розвитку української держави.

Фундаторами наукової школи публічних фінансів в КНЕУ стали видатні українські вчені-фінансисти В.М. Суторміна і В.М. Федосов. До числа їх послідовників та учнів відносяться відомі науковці, які працювали і працюють як на кафедрі фінансів КНЕУ, так і в інших вищих навчальних закладах та державних установах: В.Л. Андрущенко, А.Є. Буряченко, О.О. Гаманкова, А.І. Крисоватий, С.В. Львовичкін, О.М. Мозговий, Ц.Г. Огонь, В.М. Опарін, Т.В. Паєнтко, О.М. Тимченко, Н.В. Савчук, С.І. Юрій та багато інших вчених. Саме в їхніх наукових працях були визначені домінантні постулати даної наукової школи, саме їх зусиллями були підготовлені плеяда учнів, які поглиблюють наразі творчий доробок з проблематики публічних фінансів. Загалом широке коло вчених школи налічує понад двісті осіб.

Формування наукової школи досить складний творчий процес, який поєднує у собі як осмислення надбання світової фінансової науки, так і продукування нових ідей та підходів. Є всі підстави стверджувати, що в основі ідеології сучасної української наукової школи публічних фінансів, започаткованій на кафедрі фінансів КНЕУ лежать як напрацювання українських вчених-фінансистів XIX і початку XX століть – представників української класичної наукової школи фінансів (М.М. Алексеєнка, А.Я. Антоновича, М.Х. Бунге, С.І. Ілловайського, А.О. Ісаєва, П.Л. Кованька, Й.Ф. Кулішера, П.П. Мігуліна, М.І. Мітіліно, І. І. Патлаєвського, Г.Ф. Сидоренка, І.Т. Тарасова, В.М. Твердохлебова, М.М.

Цитовича, І.І. Янжула, М.П. Яснопольського та багатьох інших), так і творче опрацювання сучасних теорій публічних фінансів, представлених у працях видатних науковців розвинутих країн. Закладення підвалин сучасної української науково-освітньої школи публічних фінансів, що відбулося на зламі 60-х і 70-х років минулого століття, відбувалося у першу чергу на основі осмислення нових явищ в економіці та фінансах країн Заходу. Саме в цей період побачили світ публікації фундаторів даної школи, що були присвячені вказаній проблематиці.

Зокрема, в монографії «Податки в системі державно-монополістичного капіталізму ФРН»² було обґрунтовано, що втручання держави в процеси суспільного виробництва за допомогою податків стало життєво важливим для її існування. Зроблено висновок, що податкові питання перетнули чисто фіскальні межі і перетворилися в усіх країнах у важливі і домінуючі політико-економічні і соціальні проблеми. Ця ж проблематика надалі поглиблюється ним у колективній монографії «Критика сучасних буржуазних теорій фінансів, грошей і кредиту»³, в якій вперше у радянській літературі комплексно аналізувалися основні податкові теорії і податкова політика окремих західних країн та особливості руху одержавленої за допомогою податків частини вартості національного продукту.

Ґрунтовне дослідження фінансової теорії та практики країн Заходу було представлено у випущеному в 1970 р. В.М. Суторміною першому в Україні навчальному посібнику «Фінанси капіталістичних держав»⁴, до того ж українською мовою. Новаторський характер ученого проявився як у змісті книги, так і в підходах до форм подання інформації. В.М. Суторміна вперше обґрунтувала оригінальну концепцію про податок як вихідну категорію,

² Федосов В.М. Налоги в системе государственно-монополистического капитализма ФРГ. М.: Финансы, 1969. – 89 с.

³ Критика современных буржуазных теорий финансов, денег и кредита: [монография] / [Г. П. Солюс, В. М. Федосов, В. Н. Шенаев и др.]. – М. : Финансы, 1970. – 304 с.

⁴ Фінанси капіталістичних держав: [навч. посіб. для студ. екон. вузів та ф-тів] / В.М. Суторміна; під заг. ред. О.Б. Ейдельмант. – К. Вища школа, 1970. – 278 с.

«фінансову клітину», науково довівши, що вся складна система вилучення, розподілу і споживання державою частини вартості ВВП розвивається із вихідної категорії – податку.

Надалі результати роботи з дослідження практики функціонування публічних фінансів розвинених країн знайшли відображення у монографії присвяченій проблематиці теорії валютно-фінансових відносин⁵. Хоча в ній неможливо було повністю уникнути ідеологічного підтексту, зміст монографії дозволяв науковцям глибше оцінити здобутки та проблеми фінансової теорії й практики країн Заходу, що стало важливою віхою у зародженні науково-освітньої школи. Це було перше в Україні комплексне дослідження теорії та практики використання державою грошей, фінансів і кредиту.

Творче осмислення західних теорій публічних фінансів поклато початок формуванню на кафедрі фінансів наукової школи публічних фінансів, яке набуло прискореного розвитку із здобуттям Україною незалежності. У науковому вимірі важливою віхою у формуванні та розвитку ідей школи стало видання у 1992 р. монографії «Держава – податки – бізнес (із світового досвіду фіскального регулювання ринкової економіки)», в якій було усебічно досліджено питання розвитку податкових систем у світі та визначені засади й напрями імплементації накопиченого досвіду в нашій країні в умовах формування основ ринкової економіки. Вагомим внеском у розвиток ідей школи стало видання у 2002 р. монографії «Фінансова реструктуризація в Україні: проблеми і напрями», у якій була оцінена результативність проведених у 90-х роках минулого століття фінансових реформ та визначені стратегічні завдання розвитку фінансової системи Украї-

ни, націлені на забезпечення сталого економічного зростання. Оформлення сучасної української науково-освітньої школи з публічних фінансів набуло завершеності із виданням у 2010 р. монографії «Фінансова думка України» (у трьох томах). Також важливим кроком стало видання у 2013 р. колективної монографії «Інновації у фінансовій сфері», в якій оцінені завдання, передумови та проблеми запровадження новітніх фінансових інструментів та технологій в управління публічними фінансами.

Освітній вимір творчого надбання наукової школи публічних фінансів характеризується виданими її представниками підручниками та навчальними посібниками. Так, в період зародження школи, крім вказаних вище видань з тематики фінансів зарубіжних країн, доцільно відмітити навчальний посібник «Фінанси і фінансова система СРСР»⁶ та участь представників школи у виданні підручника «Фінанси і кредит СРСР»⁷. Водночас повноцінна діяльність із видання навчальної літератури розпочалася вже в роки незалежності, коли була ліквідована фактична монополія союзного центру у цій сфері.

Загалом в освітньому вимірі творчого надбання школи можна виділити три етапи розвитку. *Перший* – видання навчального посібника «Государственные финансы», в якому були сконцентровані основні ідеї та положення наукової школи, започатковані в період її становлення, та до якого вперше був включений розділ «Фінансове регулювання ринкових відносин». *Другий етап* – формування в середині 90-х років у зв'язку з ринковою трансформацією економіки нового навчального плану підготовки фахівців за спеціальністю «Фінанси і кредит», в процесі якого були виділені нові навчальні дисципліни та

⁵ Критика буржуазных и реформистских теорий валютно-финансовых отношений капитализма: [монография] / В.А. Степаненко, В.Н. Сутормина, В.М. Федосов; АН УССР, Ин-т экономики. – К.: Наук. думка, 1979. – 279 с.

⁶ В.М. Федосов, О.Ф. Кузнецов. Финансы и финансовая система СССР: Учеб. пособ. – К.: КИНХ, 1975. – 94 с.

⁷ Финансы и кредит СРСР: Підручник / Кол. авт. під кер. М.Т. Беркова. – Львів: Вид-во при Львівському ун-ті, 1974. – 342 с.; Финансы и кредит СССР: Учебник: Изд. 2-е, перераб. и доп. / Под ред. М.Т. Беркова. – Львов: Изд-во Львовского ун-та, 1987. – 385 с.

розроблені їх програми: «Податкова система», «Податковий менеджмент», «Бюджетна система», «Бюджетний менеджмент», «Місцеві фінанси», «Управління державним боргом» та інші.

В цей період кафедрою фінансів КНЕУ були видані перші в Україні підручники «Податкова система України»⁸ та «Бюджетний менеджмент»⁹. В них були розкриті теоретичні основи та практичні аспекти побудови податкової системи (визначені сутність та функції податків, дана їх класифікація, охарактеризовані наукові основи формування податкової системи, розкриті механізми справляння податків в Україні), визначено засади управління бюджетом (сутність, призначення і роль бюджетного менеджменту, його складові, завдання і функції фінансових органів у бюджетному процесі, порядок та методика складання проекту бюджету, його розгляду, затвердження й виконання, облік та звітність з виконання, бюджетний контроль). Особлива увага у підручниках приділялася досвіду розвинених країн у формуванні податкової та бюджетної систем і використанні новітніх управлінських методів та технологій.

Третій етап – формування вперше в Україні на початку 2010-х років на основі результатів наукових досліджень комплексу принципово нових інноваційних навчальних дисциплін – «Фінансова думка України», «Фіскальна політика», «Макрофі-

нансовий аналіз», «Макрофінансове планування», «Макрофінансовий ризик-менеджмент», «Державний фінансовий контроль», «Фінансова інфраструктура», які відповідають сучасним вимогам до управління публічними фінансами. В цей період були вийшли два видання фундаментального підручника «Фінанси»¹⁰, підручники «Теорія фінансів»¹¹ та «Бюджетна система»¹² та комплекс тренінг-курсів з проблематики публічних фінансів¹³.

Враховуючи, що ключова роль в системі публічних фінансів належить податкам, основні зусилля науковців кафедри зосереджені на дослідженні проблематики оптимізації податкового навантаження. Доведено, що одержавлена за допомогою податків частина вартості національного продукту набуває певною мірою специфічного самостійного руху в межах фінансової системи і в подальшому активно використовується в процесі реалізації фіскальної політики держави. При цьому податкам, як і фінансам у цілому, притаманна чітко виражена суперечливість взаємовідносин між їх платниками, державою і споживачами суспільних благ. Відповідно, зроблено висновок, що вирішення завдання формування збалансованої податкової системи має засновуватися на узгодженні інтересів усіх суб'єктів фінансових відносин на основі оптимізації співвідношення між податками на доходи, майно і споживання. На основі ґрунтового аналізу пробле-

⁸ Податкова система України: Підручник / В. М. Федосов, В. М. Опарін, Г. О. П'ятаченко та ін.; за ред. В. М. Федосова. – К.: Либідь, 1994. – 463 с.

⁹ Бюджетний менеджмент: Підручник / В. Федосов, В. Опарін, Л. Сафонова та ін.; за заг. ред. В. Федосова. – К.: КНЕУ, 2004. – 864 с.; Бюджетний менеджмент. Практикум: Навч. посібник / В.М.Федосов, С.Я. Кондратюк, Л.Д.Сафонова та ін.; За заг. ред. В. Федосова. – К.: КНЕУ, 2005. – 420с.

¹⁰ Фінанси: Підручник / [С. І. Юрій, В. М. Федосов, Л. М. Алексеєнко та ін.]; за ред. С. І. Юрія, В. М. Федосова. – К.: Знання, 2008. – 611 с.

¹¹ Теорія фінансів: Підручник / [Юхименко П.І., В. М. Федосов, Лазебник Л.Л. та ін.]; під заг. ред. В. М. Федосова, С. І. Юрія. – К.: Центр учб. л-ри, 2010. – 573 с.

¹² Бюджетна система: Підручник; за наук. ред. В. М. Федосова, С. І. Юрія. – К.: Центр учб. л-ри; Т.: Екон. думка, 2012. – 871 с.

¹³ Бюджетна система України: тренінг-курс / за заг. ред. В.М.Опаріна. – К.: ДННУ «Академія фінансового управління». 2012. – 390 с.; Податкова система України (тренінг-курс): навчальний посібник. - К.: ДННУ Акад. фін. управління, 2012. – 656 с.; Бюджетний менеджмент: тренінг-курс / заг. ред. Є.О. Малік. – К.: ДННУ «Академія фінансового управління». 2012. – 400 с.; Тимченко О.М., Бондар М. І., Опарін В. М. Бюджетна і податкова системи України у запитаннях і відповідях: навчальний посібник. - К.: ДННУ Акад. фін. управління, 2012. – 333с.

матики податкової системи України зроблено висновок, що її подальше вдосконалення має засновуватися не на безпідставному безкінечному зниженні податкового навантаження (як це мало місце тривалий час), а, по-перше, на поступовому переміщенні оподаткування в бік споживання і майна і, по-друге, шляхом удосконалення податкового адміністрування з метою як покращення взаємовідносин державної фіскальної служби з платниками податків, так і мінімізації рівня ухилення від оподаткування. Також доведена необхідність активно розвивати в Україні такі важливі напрями сучасного знання про податки і оподаткування як *фіскальну соціологію та фіскальний федералізм*, за якими майбутнє.

Представниками школи обґрунтовано, що фіскальна політика, яка визнає засади функціонування публічних фінансів, має ґрунтуватися на міцній концептуальній основі, якою є відповідна економічна доктрина суспільного розвитку та фінансова стратегія держави. Саме остання є домінантою, вихідною основою і своєрідним компасом фіскальної політики. При цьому фіскальна політика має бути науково обґрунтованою, оптимально виваженою, скоординованою й синхронізованою з іншими складовими економічної політики (ціновою, борговою, монетарною, кредитною, валютною тощо) та бути спрямованою на вирішення спільних із ними відповідних завдань як за сутністю, та і у часі.

Науковцями школи звертається увага на те, що інституційні деформації в оподаткуванні в Україні призвели до значних проблем в реалізації регуляторного потенціалу більшості податків, про що свідчить відсутність належної реакції іноземних інвесторів на всі зміни в податковій системі нашої держави протягом усіх років незалежності. Відповідно, домінантою фіскальної стратегії має бути забезпечення реалізації політики економічного зростання. Стратегія формування фіскальної політики в Україні має спиратися як на ґрунтовну теоретичну базу, так і максимально враховувати особливості нинішнього

стану економіки та фінансів країни. Тактика фіскальної політики повинна бути спрямована перш за все на вирішення завдань макроекономічної і макрофінансової стабілізації та сталого економічного розвитку.

Важливе місце у творчому доробку займає проблематика оптимізації системи видатків державного і місцевих бюджетів. З початку 2000-х років у наукових публікаціях науковців кафедри неодноразово зверталася увага на необґрунтоване зростання в Україні видатків на реалізацію управлінських функцій держави, на розрив між декларативним соціальним спрямуванням бюджету та реальними фінансовими можливостями держави, на неприпустиме зниження активної ролі держави у інвестиційному процесі, спрямованому на розвиток економіки. З метою оптимізації структури видатків неодноразово пропонувалася розробка фінансової стратегії української держави з визначенням відповідних пріоритетів в економічній та соціальній політиці. Ключовим пріоритетом, на думку науковців кафедри, має стати політика доходів та зайнятості населення, а не формальне зниження податкового навантаження (воно досить помірковане – податкове одержавлення ВВП знаходиться на рівні 40%), чи декларативне й не підкріплене належними ресурсами соціальне спрямування видатків бюджету. В частині дефіцитного фінансування державних видатків наголошується, що воно повинно мати виважений характер відповідно до потреб і наявних ризиків. При цьому порогові показники рівня бюджетного дефіциту та державного боргу до ВВП мають враховувати як прийняті у світовій практиці обмеження (2-3% і 60% відповідно), так і реалії розвитку економіки та фінансового стану України.

Представники наукової школи публічних фінансів КНЕУ підняли надзвичайно важливе питання з визначення науково-методологічних підходів до установаження бюджетних пріоритетів, які мають формуватися з позицій теорії суспільного вибору. Доведено, що в інституціонально незрілому суспільстві, яким і є Україна,

конфлікт між виборцями і політиками виникає саме внаслідок недоліків у визначенні бюджетних пріоритетів, оскільки досить часто вони відображають не стільки суспільні, скільки приватні інтереси.

Значна увага у дослідженнях науковців кафедри приділена фінансовим проблемам місцевого самоврядування на основі розвитку місцевих фінансів, оптимізації будови бюджетної системи та раціоналізації міжбюджетних взаємовідносин. Однією з причин нинішньої політичної кризи в Україні стала надмірно зацентралізована бюджетна система. Причому проблема полягала не стільки у невиправданих пропорціях між державним і місцевими бюджетами, скільки у розриві (до 20 відсоткових пунктів) між власними й делегованими повноваженнями місцевої влади і власними та закріпленими дохідними джерелами місцевих бюджетів. Саме надмірна централізація коштів в державному бюджеті призвела до того, що понад 90% місцевих бюджетів стали дотаційними, а рівень дотаційності сягав 60, а то й 80%. Система бюджетного регулювання, що була заснована на дотаціях вирівнювання, фактично сформувала ідеологію «бюджетного комунізму», при якій у органів місцевої влади не було ні можливостей, ні стимулів до раціонального господарювання і сприяння регіональному розвитку.

Таким чином, на думку представників школи, є всі підстави констатувати, що в частині побудови бюджетної системи та формування місцевих фінансів реформи, що здійснювалися з набуттям незалежності, носили антиринковий характер і були спрямовані на посилення центральної влади. Варто зазначити, що навіть в умовах адміністративної економіки рівень фінансової автономії та відповідальності місцевої влади був набагато вищий. Саме це спричинило гальмування впровадження в бюджетний процес на державному і місцевому рівнях новітніх бюджетних технологій, без чого неможливе формування сучасної системи публічних фінансів.

Дослідивши проблематику розвитку місцевих фінансів, науковцями

були розроблені пропозиції щодо вирівнювання фінансового потенціалу регіонів на основі формування на обласному рівні фонду регіонального розвитку за засадах державно-приватного партнерства. На основі ґрунтовного дослідження фінансових параметрів асиметрії регіонального розвитку, обґрунтована необхідність активізації використання інструментів фінансового вирівнювання у згладжуванні диспропорцій розвитку окремих територіальних адміністративних одиниць.

Важливим напрямом розвитку фінансової науки стало започатковане на кафедрі дослідження проблематики фінансової інфраструктури суспільства. Було не тільки введено в категоріально-понятійний апарат фінансової науки нову дефініцію «фінансова інфраструктура», а й дано їй визначення, розкрито її сутність та внутрішні риси. Розроблено новий науковий напрям «Фінансова інфраструктура ринкової економіки», розкрито місце і роль фінансів, як складної й багатоаспектної інфраструктурної складової суспільного виробництва. Обґрунтовано інституціональні засади функціонування фінансів та фінансової системи й концептуальні підходи до структуризації фінансової інфраструктури. У цьому контексті науковцями було систематизовано й розширено поле усебічного дослідження фінансів, що дозволило сформувати цілісну концепцію теорії фінансів. Було виділено та систематизовано окремі аспекти характеристики фінансів, які використовуються у вітчизняній та зарубіжній економічній науці при розкритті їх сутності та змісту: філософсько-політекономічний (якісно-змістовний) і матеріальний, управлінський, інституційний та правовий, а також інфраструктурний. Кожний з них дає можливість характеризувати різні грані такого складного й багатогранного явища як фінанси.

Дослідження інфраструктурного аспекту фінансів дозволило в подальшому в дещо іншому світлі оцінити сучасні фінансові явища, зокрема використання новітніх фінансових інструментів та технологій. Доведено,

що виходячи із інфраструктурного призначення фінансів, є всі підстави стверджувати, що будь-яка фінансова операція так чи інакше, в даний момент чи у віддаленій перспективі має бути пов'язана із суспільним відтворенням. Однак на практиці в умовах розгалуженого та усебічно розвиненого фінансового ринку поступово сформувалися відносини, за яких фінансові ресурси починають обертатися всередині самого ринку, а не спрямовуватися в економіку. Сформувалася так звана «фінансова економіка», в якій доходи окремих суб'єктів формуються всередині ринку. Фінансовий сектор із обслуговуючої інфраструктурної складової економіки перетворюється в певною мірою самодостатню систему. Водночас отримані у такий спосіб доходи мають не продуктивний, а спекулятивний характер, тобто по суті є фіктивними. У цьому контексті науковці кафедри вважають, що фінансова наука має зайняти більш жорстку позицію стосовно негативних тенденцій у розвитку фінансової практики, називаючи речі своїми іменами, а не підіграючи фінансовим спекулянтам, які розхитують фінансову систему та руйнують економіку.

Науковцями кафедри розроблені підходи до вирішення однієї з найскладніших проблем сьогодення в Україні – проведення пенсійної реформи. Виходячи із суті проблем пенсійного забезпечення в Україні, є всі підстави стверджувати, що їх вирішення можливе тільки на основі запровадження передбаченого законодавством про обов'язкове державне пенсійне страхування накопичувального рівня пенсійної системи. Водночас, враховуючи вітчизняні реалії, доцільно для нинішніх пенсіонерів та громадян, яким залишилося до пенсії десять років зберегти державну солідарну форму. Усіх працівників, які мають не більше десяти років трудового стажу, доцільно перевести на накопичувальну систему з відповідним зниженням розмірів внесків на пенсійне страхування. Кошти накопичувальної пенсійної системи не повинні спрямовуватися на виплату пенсій

через солідарну систему, інакше вони не зможуть інвестуватися і таким чином сприяти розвитку економіки.

З метою вирішення проблем із наповненням фонду солідарного пенсійного страхування запропоновано у перехідний період використовувати наступні джерела: *по-перше*, внески тих працюючих громадян, яким залишилося до пенсії менше десяти років; *по-друге*, внески роботодавців, які мають бути розподілені на дві частини – перша (до 5%) у фонд накопичувального пенсійного страхування відносно тих працівників, які мають менше десяти років трудового стажу, а друга (10–15%) у фонд солідарного пенсійного страхування; *по-третє*, кошти, отримані від запровадження цільових податків на проведення пенсійної реформи, наприклад, того ж податку на розкіш (чи на багатство); *по-четверте*, кошти, отримані у вигляді кредитів Світового банку на проведення пенсійної реформи (цілком логічно, що вимагаючи від України проведення пенсійної реформи, ця міжнародна фінансова інституція може й допомогти у її проведенні); *по-п'яте*, економія від підвищення пенсійного віку (поступово він має бути підвищений в середньому на 5 років). Не зважаючи на складність цієї проблеми, не можна не помічати, що українській державі просто не під силу утримувати таку армію пенсіонерів. Враховуючи складність пенсійної реформи та втрату певної частини коштів, які будуть спрямовані до накопичувальної системи, для стабільності солідарної системи необхідно спочатку протягом певного періоду (2–3 років) накопичити кошти у спеціальному резервному фонді і надалі використовувати його для збалансування фонду солідарного пенсійного страхування.

Творчий доробок кафедри за останні роки представлений у виданих монографіях і підручниках, енциклопедичних виданнях, опублікованих статтях та у виступах на міжнародних і всеукраїнських науково-практичних конференціях. Найвагоміші наукові публікації останніх років наведені нижче:

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ
ДЖЕРЕЛ

1. Фінанси: Підручник / [С. І. Юрій, В. М. Федосов, Л. М. Алексеєнко та ін.]; за ред. С. І. Юрія, В. М. Федосова. – К.: Знання, 2008. – 611 с.
2. Фінансова інфраструктура ринкової економіки: концептуальні підходи / С. Львовчкін, В. Опарін, В. Федосов // Економіка України. – 2008. – № 11. – С. 57–71.
3. Інституційна фінансова інфраструктура України: сучасний стан та проблеми розвитку / В. М. Федосов, В. М. Опарін, С. В. Львовчкін // Фінанси України. – 2008. – № 12. – С. 3–21.
4. Тимченко О.М. Податковий борг в Україні: причини, наслідки, менеджмент: монографія / О.М.Тимченко. – К.: КНЕУ, 2009. – 228 с.
5. Фінансова думка України: у 3 т. / П. І. Юхименко, С. В. Львовчкін, В. М. Федосов, С. І. Юрій; за наук. ред. В. М. Федосова. – К.: Кондор; Т.: Екон. думка, 2010. Т. 1 – 687 с.; Т. 2 – 584 с.; Т. 3/1 – 471 с.; Т. 3/2 – 734 с.
6. Фінанси. Бюджет. Податки: національна та міжнародна термінологія: у 3-х т. / за ред. Т.І.Єфименко. К.: Ін-т світ. екон. і міжнар. відн. НАНУ; ДННУ «Акад. фін. упр., 2010. – Т.1 – 624 с.; Т.2 – 648 с.; Т.3 – 576 с.
7. Суперечності фінансової теорії і практики в контексті циклічності економічного розвитку / С. В. Львовчкін, В. М. Опарін, В. М. Федосов // Фінанси України. – 2011. – № 5. – С. 3–13.
8. Теорія фінансів: Підручник / [Юхименко П.І., В. М. Федосов, Лазебник Л.Л. та ін.]; під заг. ред. В. М. Федосова, С. І. Юрія. – К.: Центр учб. л-ри, 2010. – 573 с.
9. Бюджетна система: Підручник; за наук. ред. В. М. Федосова, С. І. Юрія. – К.: Центр учб. л-ри; Т.: Екон. думка, 2012. – 871 с.
10. Бюджетна система України: тренінг-курс / за заг. ред. В.М.Опаріна. – К.: ДННУ «Академія фінансового управління». 2012. – 390 с
11. Бюджетний менеджмент: тренінг-курс / заг. ред. Є.О. Малік. – К.:

ДННУ «Академія фінансового управління». 2012. – 400 с.

12. Податкова система України (тренінг-курс): навчальний посібник. – К.: ДННУ Акад. фін. управління, 2012. – 656 с.

13. Іновації у фінансовій сфері: монографія [В.М.Опарін, Т.В.Паєнко, В.М.Федосов та ін.]; за заг. ред. В. М. Опаріна. – К.: КНЕУ, 2013. – 444 с.

14. Analisen und Ansichten zur Wirtschaftsentwicklung in der Ukraine. Eine Sicht ukrainischer Forscher zu Theorie und Praxis / Krysovatyu A., Fedosov V., Ye.Savelyev u.a. – Berlin, 2013, 270 s.

15. Буряченко А.Є Фінансовий потенціал регіонального розвитку: монографія / А.Є.Буряченко. – К.: КНЕУ, 2013. – 342 с.

16. Паєнко Т.В. Інституціоналізація фіскального регулювання фінансових потоків: монографія / Т.В. Паєнко. – К.: «ДКС центр», 2013. – 294 с.

17. Крисоватий А.І., Федосов В.М., Рязанова Н.С. Корпоративні фінанси в контексті викликів сучасної інноваційної економіки // Фінанси України. – 2013, № 9. – С. 7–27.

18. Савчук Н.В. Бюджетні пріоритети України у контексті суспільного вибору: монографія / Н.В.Савчук. – К.: КНЕУ, 2014. – 325 с.

19. Опарін В.М. Домінанти та пріоритети фінансового вирівнювання в Україні / В. М. Опарін. // Фінанси України. – 2015. – № 6. – С. 29–43.

REFERENCES

1. Yuriy, S., Fedosov, V., and other (2008), *Finansy, Znannya*, Kyiv, Ukraine.

2. L'ovochkin, S., Oparin, V. and Fedosov, V. (2008), *Finansova infrastruktura rynkovoyi ekonomiky: kontseptual'ni pidkhody*, *Ekonomika Ukrayiny*, № 11, pp. 57–71.

3. Fedosov, V., Oparin, V., L'ovochkin, S. (2008) *Instytutsiyna finansova infrastruktura Ukrayiny: suchasnyy stan ta problemy rozvytku*, *Finansy Ukrayiny*, № 12, pp. 3–21.

4. Tymchenko, O. (2009), *Podatkovyy borh v Ukrayini: prychny, naslidky, menedzhment*, KNEU, Kyiv, Ukraine.

5. Finansova dumka Ukrayiny (2010), u 3 T., Kondor, Ekon. dumka, Kyiv, Ukraine.

6. Finansy. Byudzheth. Podatky: natsional'na ta mizhnarodna terminolohiya (2010), In-t svit. ekon. i mizhnar. vidn. NANU, DNNU «Akad. fin. upr.», Kyiv, Ukraine.

7. L'ovochkin, S., Oparin, V. and Fedosov, V. (2011), Superechnosti finansovoyi teorii i praktyky v konteksti tsyklichnosti ekonomichnoho rozvytku, № 5. – pp. 3–13.

8. Teoriya finansiv (2010), Tsentr uchb. l-ry, Kyiv, Ukraine.

9. Byudzhetna systema (2012), Tsentr uchb. l-ry, Ekon. dumka, Kyiv, Ukraine.

10. Byudzhetna systema Ukrayiny: treninh-kurs (2012), DNNU «Akademiya finansovoho upravlinnya», Kyiv, Ukraine.

11. Byudzhetnyy menedzhment: treninh-kurs (2012), DNNU «Akademiya finansovoho upravlinnya», Kyiv, Ukraine.

12. Podatkova systema Ukrayiny (2012), Kyiv, Ukraine.

13. Inovatsiyi u finansoviy sferi (2013), KNEU, Kyiv, Ukraine.

14. Krysovaty, A., Fedosov, V., Savelyev, Ye. (2013), Analisen und Ansichten zur Wirtschaftsentwicklung in der Ukraine, Eine Sicht ukrainischer Forscher zu Theorie und Praxis, Berlin, Germany.

15. Buryachenko, A. (2013), Finansovyy potentsial rehional'noho rozvytku, KNEU, Kyiv, Ukraine.

16. Payentko, T. (2013), Instytutsionalizatsiya fiskal'noho rehulyuvannya finansovykh potokiv, DKS tsentr, Kyiv, Ukraine.

17. Krysovaty, A., Fedosov, V. and Ryazanova, N. (2013)? Korporatyvni finansy v konteksti vyklykiv suchasnoyi innovatsiyanoi ekonomiky, # 9, pp. 7–27.

18. Savchuk, N. (2014), Byudzhetni priorytety Ukrayiny u konteksti suspil'noho vyboru, KNEU, Kyiv, Ukraine.

19. Oparin, V. (2015), Dominanty ta priorytety finansovoho vyrivnyuvannya v Ukrayini, Finansy Ukrayiny, №6, pp. 29–43.

РІЦІУ